

جریدہ علمیہ

مشیت جلیلہ اسلامیہ ناک جریدہ رسمیہ سید

شوال ۱۳۳۷

عدد ۴۷

آیدہ بر نشر اولنور

بشخی سنہ

حکمت تشریح و یا محسن شریع

— له الملك وله الحمد —

۵

اصحاب مشیتك ادله سی — اصحاب مشیت باشلیجه استکمال بالغیر، انقطاع حوادث اصلرینه مبنی حکمت باری یی نفی وانکار ایله بوبایده اساسلی ایکی دلیل ایراد ایدیورلر.
دلیل ۱. — جناب حق بر فعلی، بر مصلحتی تحصیلدن طولانی ایشلر سه نظر اولور :
۱. یا شو مصلحتی تحصیل عدم تحصیلنه مساوی اولور، یا خود مصلحتی تحصیل عدم تحصیلندن
اولی اولور. بر مصلحتی تحصیل عدم تحصیلنه مساوی اولور ایسه تحصیل ایله عدم تحصیل
آره سنده بر رجحان بولنه میه حقتدن مصلحتی تحصیل مستحیل اولور. شاید تحصیل
مصلحت عدم تحصیلندن اولی اولور ایسه فاعل بوفعلی ایله شو مصلحتی تحصیل قازانمش
اولور ؛ بر غرضه ، بر غایه مبنی بر فعل ایشلیان ، فعلی ایله مصلحتی تحصیل ایدن فاعل
هر حالده بذاته کامل اولماز ، بلکه مستکمل بالغیر ، ناقص بذاته اولور ؛ بو ایسه جناب
حق حقتده مختصدر .

جواب : مستکمل بالغیر اولمهدن مقصد نه در ؟ وجودی واجب اولان حکمت
« جناب حقتدن خارج برشیدن حاصل اولمشدر » دیمک می ؟ یوقسه حکمت « ذات باری نك
غیری در ، دیمک می ؟ اولکی معنی قصد اولنه ماز . چونکه جناب حقتدن بشقه خالق ،
رب یوقدر ، وجودی بشقه سندن مستفاد اولمیدنی کبی کالی ده بشقه سندن مستفاد دکلدر ،
بتون عالم کالاتی جناب قادر و قیومدن استفاده ایتمشدر . حکمت صفت جلیله سبجانیه در .
کندوسنکدر ، بشقه سنک دکلدر . ایکنجه معناده مقصود اوله ماز . صفات جلیله سبجانیه
ذات باری نك غیری دکلدر . نصل که علم ، سمع ، بصر صفات جلیله سی علم ، سمیع ،
بصیر اولان ذات اجل اعلا ایله قائم ایسه حکمت صفت جلیله سی ده حکیم اولان ذات
اجل اعلا ایله قائمدر . حکمتک ثبوتی کندوسندن منفصل اولان غیر ایله استکمال دکلدر .
جناب حقت صفات ذاتیه ایله کالی غیردن استفاده ، غیر ایله استکمال میدر ؟ حکمت
جناب حقت محبوبی در ، جناب حق فعلی او ایله بر امردن طولانی ایشلر که او امر غند

باریده عدمندن دها سوکیلی اولور. حکمت ایله جناب حقل سودیکی مرادی حاصل اولور، بوایه کالدر، چونکه سودیکی تحصیل، سودیکی وقتده سودیکی وجه اوزره فعله قادر اولان ذات الحق کاملدر، محبوبی اولیان ویا اولوبده فعله قادر اوله میان ذات کامل اوله بیلیرمی؟ جناب باریدن نقص عقلاً وسمعاً منتفی اولقله هر حالده باری تعالانک کال ایله اتصافی لازمدر. نه حاجت فاعل مختار اولان بر ذات برایشی برضایه سز، بر غیر ضایه ایشلیه بیلیرمی؟ بویله بر فعل انجق مجنوندن، ویا مختل الشعوردن ویا ناعمدن صادر اولمازمی؟ شبهه یوق که حصولی عدمندن اولی اولان برشی حصولندن اول کال دکلدر. بروقتده کال اولیان شینک کال اولمدینی وقتده عدمی نقص اولماز، چونکه وجودندن اول عدمی وجودندن؟ وجودندن صوکره وجودی عدمندن اولی اولان برشینک وجودندن اول عدمی نقص اولمدینی کبی عدمندن صوکره وجودی ده نقص دکلدر. ایشته غایات وحکم مطلوبه بنوعندندر، وقت وجودنده وجودی کال، عدمی نقص؟ وقت عدمنده عدمی کال، وجودی تقصیر. کوریلور که حکمتی اثبات ایدنلر جناب حقه نقص دکل، بالهکس کال اثبات ایدرلر.

دلیل ۲ — فعل باری بر حکمت ایله معلل اولسه بو حکمت یا قدیم ویا حادث اولور. حکمت قدیم اولور ایسه حکمتک قدمندن فعلک ده قدیمی لازم کلیر. بوایه محالدر؛ شاید حکمت فعلک حدوثیه حادث اولور ایسه بوده تسلسل حوادثی مستلزمدر. چونکه جناب حق حادث اولان بر فعلی حادث اولان بر حکمتدن طولانی ایشلر ده او حکمت ده بر فعل اولقله ده انی ده بر حکمتدن طولانی ایشلر، بویله جه حوادث الی غیر النهایه دوام ایدر طوریر، تسلسل حوادث ایسه باطلدر. الحاصل هر مخلوق مراد لنفسه در، یوقسه مراد لغیره دکلدر.

جواب: اولاً فعلک حدوثی ایله برابر حکمتک قدیم اولسی جائزدر. فصل که اراده نک قدمندن مرادک قدیمی لازم کلزسه حکمتک قدمندن ده فعلک قدیمی لازم کلز؛ اراده قدیمه وقت حدوثنده مراد حادثه تعلق ایتدیک کبی حکمت قدیمه ده وقت حدوثنده فعل حادثه تعلق ایدر؛ اراده نک شانی بر شینی زمانه و مکانه، صفتیه تخصیص در، تخصیصک محل صدوری هم اراده، هم قدرت، هم علم، هم حکمتدر. اراده قدیم، مراد حادث اولدینی کبی حکمت ده قدیم، فعل حادثدر.

ثانیاً - حکمت حادث اولسده ینه تسلسل لازم کلز ، چونکه جناب حق فعلی سببه و حکمته مربوط اولدینی حالد خلق ایدیور ، سببده بر فعل اولغلهده اگاهده بر سبب لازم اولور ... الخ ، بویلهجه سبب آخره منتهی اولور که اوده مشیت باری اولور ، بورایه وارنجه اسبابده تسلسل منقطع اولور . اسبابده تسلسل منقطع اولدینی کبی حکمتدهده تسلسل منقطع اولور: جناب حق بر فعلی بر حکمت ایچون ایشلر ، انی ده بر حکمت ایچون ایشلر ... الخ بویلهجه بر حکمته منتهی اولور که انک فوقنده بشقه بر حکمت بولونماز . بوده اقصی القایات اولور ، خیر اعلی اولور .

بوندن ماعدا هر مخلوق نیه مراد لنفسه اولسون ، بعض مخلوقاتک مراد لغیره اولسی ممکن اولزمی ؟ بعض مخلوقات مراد لغیره اولورده مراد لنفسیه منتهی اولور . بوخصوص هر حالده کافه مخلوقاتک مراد لنفسه اولسندن اولادر . فعل و خلق ده بویله اولدینی کبی قول و امر دهده بویله در . مراد لغیره اولان امرلر مراد لنفسه اولان امره منتهی اولور .

ثالثاً - فرض ایدم که حکمتده تسلسل واقع اولیور . فقط بوتسلسل جائزدر ، مستحیل دکدر . حکمت فعلدن صوکره حادث اولهجنی جهتله مستقبلده حوادث الی غیر النهایه دوام ایتمش اولهجدر . مستقبلدهکی تسلسل حوادثک جوازی حقنده جهیم بن صفوان ایله ابوالهذیل کبی رؤسای جهیمه و معتزلهدن ماعدا هان اهل اسلامک اتفاقی واردر . حتی ماضیدهکی تسلسل حوادثده بیله اهل اسلامک ایکی قولی واردر: اهل کلامه کوره تسلسل ممنوع ، شیخ الاسلام احمد بن تیمیه ایله ابن القیم الجوزیهنک بیانلری وجهله اکثر اهل حدیثه کوره تسلسل جائزدر . عقلانک اتفاقیه مستحیل اولان تسلسل علل و مؤثراندهکی تسلسلدر ، یوخسه آثار و معلولاتده تسلسل محال دکدر . فی الواقع فاعلدن اول برفاعل ، اندن اول ینه برفاعل بولنسون ، الی غیر النهایه دوام ایتمسون ، علل و مؤثرات ماضیه طوهری کیتسون طورسون ، بالاتفاق ممکن دکدر . فقط اکثر اهل حدیثه کوره فاعل واحد قدیم ابدی ماضیدهده ، مستقبلدهده بر آن فعلدن خالی قالماز . نه کیم بوخصوصی شو جمله ایله افاده ایدیورلر : لم یزل یفعل اذا شاء اومتی شاء . اهل کلام عندنده ماضیده تسلسل حوادث ممنوع ایدم مستقبلده تسلسل حوادث جائزدر ، آنجق جهیم و ابوالهذیل کوره ماضیدهده ، مستقبلدهده تسلسل حوادث متعذر ، ادعا اولتان تسلسل آثار مستقبلدهده ، بوده یک اعلا جائزدر . جناب حق بر فعلی بر حکمته منتهی ایشلر ، انی ده دیگر بر حکمتدن

طولانی ایشلر، الی غیرالهایه فعل باری به حکمت باری به مقرون اولور، طوریر، اراده ، افعال ، احسان ، جود و انعام فصل دوام ایدرسه حکمت ده بویه دوام ایدر . کمال اراده نك ، افعالك ، احسانك ، جود و انعامك ، حکمتك دوامنده در .

حکمت بارینك دوامی ایله محبوبات الهیه شیئاً بعدشیء حاصل اولور. بو ایسه کالدر. افعال الهیه نك مستقبلا ده دوانك امتناعنه دائر نه دلیل عقلی ، نه دلیل سمعی قائم دکلدرد ؟ فقط حکمتی اثباته عقل سمع ، فطرت شاهددر .

جناب حقك فعلی حکمت وظایه ایچون اولمزسه جناب حقه مرید دینه ییلیرمی ؟ بر مریدك مرید اولدیی انجق لحکمة ، لغایة ، لغرض اراده ایندیکی وقته ییلیر . حکمت وظایه وغرض منتفی اولونجه اراده ده منتفی اولور . اراده منتفی اولدیمی جناب حق فاعل موجب بالذات اولور. ایشته حکمت نفی اولونمقله بویه بروادی به دوشلمش اولور. مقایسه - اصحاب حکمتی تمثیل ایدنلر معتزله ایله اکثر اهل سنت ، خصوصاً حنفیه در. فقط معتزله ایله اهل سنت ارده سنده مهم برفرق واردرد .

معتزله علل عقلیه و شرعییه مؤثر حقیقی بولیورلر . بوکامینی « فار بلا خلق باری احراقك فاعلیدر ، قبل عهد عدوانی ده عقلاً قائله قضاصك وجوبی ایجاب ایدر ، یعنی جناب حق طرفدن ایجاب توقف ایتمکسزین عقل قتلك وقوعی آئنده قضاصك وجوبیه حکم ایدر ، دیهرك برشریعت عقایه میدان قویورلر . اهل سنت علل شرعیه و عقلیه یی انجق ایجاب الهی ، خلق باری ایله مؤثر قلیورلر . اصحاب مشیت عندنده علل عقلیه و شرعیه مجرد اماره در ، علامت محضه در ، سبب دکلدرد ، اصلاً مؤثر دکلدرد .

معتزله جمیع حوادث شامل اراده قدیمه باری یی انکار ایتمکله اراده عبد ایچون بر سبب فاعل کوستریورلر ، اراده عبد بلافاعل حادث اولیورده علت فاعلیه ، ملک باری نفی ایدلش اولیور . معتزله عادتاً علت فاعلیه سز علت غاییه ، ملکسز حمد اثبات ایتش اولیورلر . اهل سنت جمیع حوادث شامل براراده قدیمه اثبات ایتمکله اراده عبد ایچون بر سبب فاعل کوستریورلر ، هم علت فاعلیه و ملک و هم علت غاییه و حمد اثبات اولتیور. معتزله « الحمد لله الذی تنزه عن الفحشاء » دیدیکی حالده اهل سنت « الحمد لله الذی لایجری فی ملکه الامایشاء » دیورلر .

اصحاب مشیت اراده قدیمه باری یی اثبات ایتمکله علت فاعلیه و ملک باری یی اثبات

ایستدکاری حالده غایه مطلوبه بی انکار ایلدکلرندن علت غاییه بی ، حقیقی اوله رقی حد
باری بی انکار ایتش اولیورلر .

معترله « وجوب علی الله » اصلنه مبنی مصالحه رعایتی واجب قیلور ، حکمتک افعال
الهییه مقارنتی الله واجب اولیور ، افعال الهیه دن حکمتک انفکا کی عقلا جائز اولیور .
اهل سنت بواصلی قبول ایتدکلرندن طولانی مصالحه رعایتی واجب قیلمیور ، حکمتک
افعال الهیه مقارنتی الله واجب اولیور ، یا نکلر افعال الهیه حکم و مصالحدن ده خالی اولیور ،
خالی اولمامسی تفصلاً اولیور ، یوخسه وجوباً اولیور . حکمتک افعال الهیه دن انفکا کی
لایق اولیور .

اصحاب مشیت عندنده افعال الهیه اصلاً مصالح و اغراض ایله معلل دکلدر .
معترله غرض لفظی تصریح ایتدکاری حالده اهل سنت بولفظه بدل حکمت ، رحمت
کبی الفاظ قرآنیه استعمال ایدیورلر . چونکه غرض لفظی مأثور اولمامقله برابر بولفظدن
نقص ، ظلم ، حاجت شائبه سی استنباط اولنور . نته کیم ، فلان بواشی شو غرض ایچون
ایشلمشدر . « دیرلر که اکثر فاس » بوسوزی هوا وهوسی ایچون ، مراد مذمومی ایچون
ایشلمشدر » مناسنده اکلار .

معترله عندنده غایه انجیق منافع عبادہ خدمتدن ، هر قول ایچون اصلح اولانی ترجیه دن
عبادتدر ؛ اهل سنته کوره غایه حد ذاتنده حسن ، عندالله مستحسن در ، مصالح عباد انک
ضمننده بالتبع حاصلدر . غایه ایله حکمت اوده سنده شویله یر فرق وارددر . غایه حکمتدن
اعمدر ، حکمت انجیق مصلحتدر ، مفسدت دکلدر ، غایه هرایکسندن اعمدر بوکا مبنی
اهل سنت « افعال الهیه حکم و مصالح ایله معللدر » دیرده « غایات ایله ، اغراض ایله معللدر » دیمز .

فلسفه جدیدده علت غایه — فلاسفه جدیدده علماء اسلامیه کبی علت غایه بی اثبات
خصوصیه دوچار اختلاف اولمشدردر . فلاسفه جدیده علت غایه نکل ماهیتنده ، دستورنده
قیمتنده اتفاق ایده میورلر .

ده قارت کبی بعضی علل غایه نکل مشکوک بر فرضیه اولدیفنه ، تحاولیون کبی بر
قسمی ده علل غایه نکل باطل ، غیر مفید بر فرضیه بولندیفنه قائل اولیورلر . فلاسفه
جدیده نکل علت غایه نکل وارلقنده اتفاق ایده ماملری علت غایه نکل ، مبدء غایتک قیمتی

اصلاً تنقیص ایتمز. فلاسفہ جدیدہ اسلامک مبنیٰ اولان الہیتدہدہ افذاق ایدہمیور. برقمی وادی انکارہ صایور، دیگر قسمی انکار واثبات ایدہمیوب ساکت قالیور، برقسم مہمی ایسہ طریق مستقیمہ سلوک ایدرک الہیتی اثبات ایدیور، وخدایت باری بی قبول ایدیور: (لا الہ الا اللہ) نظم جلیلی اقرارہ مجبور ولیور [۱]، حتی برہان توحید بیلہ اقامہ ایدیور.

ای تو بہرجا ظهور کردہ بنام دیگر

ہم صربی را الہ ہم عجبی را خدا

فیض ہندی

غایہ کہ نمونہ کالدر، بدیعہ آمالدر. بر چوق فلاسفہ حاضرہ ہر حادثہ وموجودہ بولدیغہ قائلدر. غایہ فکری ویا مبدہ غایت علت (علت قاعلیہ) فکری ویا مبدہ علت کی قوہ مفکرہ نک قانونلریدر، ہر فہاندہ متجلیدر. «ہر حادثہ نک برغایتی وارد» دستوری مبدأ غایتک، علت غایتہ نک بر دستوریدر. مبدأ غایت مبدأ علت کی ہم کلی، ہم ضروریدر. کلیدر: کافہ اذہان ایچون مشترکدر، کافہ موجودات ممکنہدہ صادقدر. ضروریدر: عضلات وواتار یورومک ایچون فصل ضروری ایسہ مبدأ غایت وعلتدہ دوشونمک ایچون اولیہجہ ضروریدر؛ مبدأ علت و غایتک نفس الامر دہ صادق اولمامسی ممکن دکدر.

علت غایتہ علمۃ المالدرد، غایہ بر اثر مستقبل، غایہ موصول اولان وسیلہ بر علت حاضرہدر. علت غایہ بولونقمسزین علت صوریہ بولونماز. علت صوریہ تنظیم ایدن، کرکی کی یابان انجق علت غایتہدر. علت صوریہ علت غایتہ تابدرد. مادہ علت غایتہ نک تصرفی التندہ ذہن ایلہ تصور اولان صورتی اکتسا ایدر. اوت برچوق اشیا نک غایہ سی بزہ کورینہ مدیکندن ناشی بمضاری مبدہ غایتک کلی وضروری اولدیغی انکار ایدیور، یا مشکوک ویا باطل بر فرضیہ اولوق اوزرہ تلقی ایدیور. مبدہ غایتی قبول ایدن فلاسفہ حاضرہ تشکیل عالمہ جناب حقک بر مقصد وحکمتی اولدیغی اثبات ایدیورلر، عالم عظمت باری ایچون یارادیشدر دیورلر. افعالزک برر غایہ سی اولدیغی، درجہ علیادہ غایہ سی خیر اولدیغی دہ خبر وریورلر.

مشهور قانت علت غائیہ بی ناظم کائنات فیلیور، عالمہ علت فاعلیہ کافی اولیورده
 علت فاعلیہ نك نقصانی علت غائیہ اكال ایدیور. قانت ذی حیاة موجوداته باقہرق نسب
 عضویہ نك محضا میخانیکی اولان نسبتلر ایله ایضاحی ممکن اوله میه جفی اخطار ایدوب
 طور یور.

فلسفہ حاضرده اثبات واجب دلائلندن بری علت غائیہ دلیل در. بو دلیل
 سقراطدن بری دوام ایدوب طور یور. علت غائیہ دلیل، شویله بر قیاسده خلاصه
 اولنه بیلیر :

طبیعت منظومه غایات و وسائلدر.

منظومه غایات و وسائل بر علت عاقله نك (بر مؤثر ذی شعورك) اثریدر.

اوله ایسه : طبیعت بر علت عاقله نك اثریدر.

فلاسفہ حاضرده صفرائی یعنی طبیعتك بر منظومه غایات و وسائل اولدیغنی بالتجربه
 اثبات ایدیورلر. هر نه قدر جهاد عالمده غایت غائب ایسهده حی عالمده غایت هر یرده
 مشهوددر. فی الواقع سماوانك شایان حیرت اولان نظامانك بر مقصده، بر پلانه استناد
 اولدیغنی یقیناً تصدیق ایده میز. فقط نباتات و حیواناته نظرامعان ایله باقہجق اولور ایسهك
 كرك اعضالری آره سنده کی نسبتلرده، كرك وظائف (افاعیل) اعضا آره لرنده کی نسبتلرده،
 كرك حیوانات و نباتات ایله محملری آره سنده کی نسبتلرده و سائلدن غایاته طوغری منتظم،
 منسلک بر توافق مشاهده اولنور.

قانت دیوركه بیعتك بر محصول عضویسی اوله بر محصولدركه آنده هر شی متقابلاً
 غایه و وسیله در.

محاولون فرقه سی علت فاعلیہ بی کافی کوریورلر. داروین، سپنسر، هکل کی بر طاقم
 فلاسفہ تحاولیه حی اولان موجوداتده، نباتاتده و حیواناتده مشهود اولان غایت ظاهره بی
 مبارزه حیات، اصطفاء طبیعی، بقاء الیق قانونه ارجاع ایدیور [۱]. بویله جه غایت
 ظاهره بی ایضاح ایندك، فشنده بولتیورلر.

[۱] معلومدركه هر فرد شخصی، نوعی محافظه ایچون چالیشیر. بویله چالشمه دن افراد آره سنده رقابت،
 افراد آره سنده کی رقابتدن مبارزه حیات حصوله کلیر. مبارزه حیات نتیجه سنده قبولر قالیر، ضعیفلر قالدیر.
 طبیعت دائماً قبولری یعنی شرائط وجوده الیق اولانلری انتخاب ایدر. ایشته اصطفا ی طبیعی بوکادیورلر.

علت غایبه طرفدارلری اولان فلاسفه تحاولیونک بو ایضاحی کافی کوره میورلر: بو فرضیه محیطه الیق اولانلرک باقی قالدیفی ایضاح ایدر ایسه ده محیطه لیاقتلرینک منشائی اصلاً ایضاح ایده من. شرائط وجوده الیق اولانلرک بقاسی نه دن نشأت ایدیور. ایشته بوراسی محتاج ایضاحدر. بو منشأ اتفاق اوله ماز. خلقتدن بری بویه مکرر، بویه ثابت بر تصادف نصل قبول اولنور؟ بو منشأ اولسه اولسه حیاتک لازمی اولان بر قانون اولرکه اوقانون احکامنه توفیقاً کافه ذی حیات شرائط وجوده، طبیعی محکک ایجاباته الک زیاده لایق ایدیور. بو قانون حیات ایسه علل غایبه قانونندن بشقه بر شی دکلدیر.

دارالحکمة الاسلامیه اعضاسندن

ازمیری

اسماعیل محمی

معجزاته دائر

معجزه منکرینی تصدیق نبوته مجبور ایتک ایچون رسل کرام طرفندن دعوايه، تحدییه مقارن اولوق شرطيله اظهار بویوریلان امر خارق العاده درکه عامه ناس مثلی ایتاندن عاجز اولدقلری جهتله معجزه دنیللمشدر. قوانین معلومه طبیعته مخالف اولان، بوقانونلره مبتنی حادثات اراسنده راستینا تشکیل ایدن خوارق العادات، انبیای ذیشان اقدیلر من حضراتنک من قبل الرحمن مظهر بویورلمش اولدقلری تأییدات الهیه جمه سندنر. قدرت مطلقه الهیه نت نه دیمک اولدیفی حقیقه ادراک ایدنلر پیغمبران عظامک عند الهیده کی مراتب جلیله لرینی یقیناً بیاتلر رسل کرامدن صدوری، نصوص قاطعه ایله ثابت یاخود عنعنه ثقات ایله مروی اولان خوارق العاداتی انکار ایده منلر. قدرت مطلقه الهیه بی حاشا اندازه تقیید ایله اولچمکه قالدیشانلرک، انبیای ذیشان خاص اولان تکریمات سبحانییه هر کسی مشارک کورنلرک معجزه دن بحث ایدیلدکجه کریوه شهادت ایچنده محبوس قالملری، متبادیاً دونوب دولاشمه لرینه رغماً اورادن حقیقه ماملری غایت طبیعی در. اولاً شوراسی بیانمیلدرکه کرک ذات باری، کرک انبیای ذیشان حقارنده